

DOI: 10.31648/kpp.7115

Mikołaj Warzocha

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

ORCID: 0000-0001-7283-7641

warzocha.m@gmail.com

Źródło nienawiści

„Uczucie silnej niechęci, wrogości do kogoś lub do czegoś”¹, „męczące uczucie, następujące w wyniku bólu związanego z uczuciem zranienia, zemsty, wrogości i oszukiwania”² – to definicje nienawiści funkcjonujące w polskiej literaturze naukowej. Zawierają w sobie składowe uczucia, które w swobodnej interpretacji można wzbogacić o inne, np. agresję, zarówno tę fizyczną, jak i psychiczną, czy szeroko pojęty gniew. Są one jednak impulsem, przemijającym stanem tylko wiążącym się w swoim afekcie z nienawiścią.

Nienawiść jest bowiem namiętnością, uczuciem trwałym i umyślnym, pchającym jednostkę do czynów skrajnych. Arystoteles twierdził, że osoba gniewna życzy swojemu podmiotowi cierpienia, a nienawistna pragnie jego unicestwienia. Powyższe pokazuje, jak nieuchwytnym interpretacyjnie terminem jest nienawiść, a szerokie spektrum możliwości jej rozumienia nastęrcza wielu problemów, w tym jej wymiarów oraz wartościowej egzemplifikacji ewentualnych wyników.

Psychologia analizuje wpływ nienawiści na jednostkę i przez nią na społeczeństwo. Rozróżnia nienawiść do drugiego człowieka, religii, orientacji seksualnej i mowę nienawiści, przy widocznej tendencji do negatywnej oceny oraz wskazuje jej trwałe źródło na wczesne dzieciństwo i sposób wychowania, rodzaj oraz treść wpajanych zasad. Sigmund Freud wiązał nienawiść bezpośrednio z instynktem samozachowawczym³, Adam Philips twierdził, że prawdziwa przyjaźń nie jest możliwa bez uświadomienia wzajemnych uprzedzeń, a uprzejmość bez doznania prawdziwej nienawiści w jej aktywnej lub biernej formie. Bez nienawiści nie byłoby również konfliktów,

¹<https://sjp.pwn.pl/sjp/nienawi%C5%9B%C4%87;2489079> (dostęp: 26.10.2019).

²<https://pl.wikipedia.org/wiki/Nienawi%C5%9B%C4%87> (dostęp: 26.10.2019).

³S. Freud, *The instincts and their vicissitudes*, [w:] idem, *On Metapsychology: The Theory of Psychoanalysis: 'Beyond the Pleasure Principle', 'The Ego and the Id' and Other Works*, Londyn 1991 [1915], p. 135.

także tych niezbędnych do ciągłego rozwoju cywilizacji. W tej materii wiele już zostało powiedziane, jednakże temat wciąż stanowi pole do nieograniczonej deliberacji.

Neurobiologia przy współpracy z psychiatrią i wsparciu nowoczesnych technik neuroobrazowania pozwala na identyfikację ośrodków neuronalnych odpowiedzialnych za ruch, czucie i widzenie, a także spojrzenie w głąb umysłu ludzkiego, dając odpowiedzi na pytania dotyczące źródła emocji, procesów myślowych i ruchowych, sposobu ich powstawania, rozprzestrzeniania oraz genezy ich patologii. fMRI (functional Magnetic Resonance Imaging), będące rozwinięciem klasycznego MRI (Magnetic Resonance Imaging), bada wzrost przepływu krwi i właściwości jej utlenowania w odpowiedzi na aktywność komórek nerwowych. Podstawą fMRI jest założenie, że intensywnie pracujący ośrodek korowy (np. pierwotna kora ruchowa w czasie wykonywania ruchu celowego) jest źródłem sygnału o odmiennej intensywności w badaniu MRI w porównaniu do obszaru pozostającego w spoczynku⁴. I tak, wiemy, że za ruch odpowiedzialna jest kora ruchowa, dzieląca się na pierwszorzędową, przedruchową i dodatkową, za proces konsolidacji pamięci – hipokamp, za wizję – rozbudowana sieć neuronalna, kończąca swój bieg w pierwszorzędowej korze wzrokowej leżącej dookoła bruzdy ostrogowej płata potylicznego, a percepcja słuchu nie byłaby możliwa bez płata skroniowego.

Skupiając się na regulacji zachowań popędowych, emocjonalnych oraz niektórych stanów będących sumą emocji, takich jak przyjemność, euforia czy strach, należy pochylić się nad strukturą układu limbicznego, zwanego również rąbkowym bądź brzeźnym. Anatomiczna budowa mózgu człowieka nie uzasadnia odrębności struktur układu limbicznego od innych, ani nie pozwala na wyodrębnienie jego elementów⁵, stąd jego skład jest czysto umowny, a samo pojęcie mieści się w sferze fizjologicznej, a nie anatomicznej. Mając na uwadze powyższe, na główną uwagę zasługuje ciało migdałowate oraz hipokamp. Wymienione struktury charakteryzują się udowodnioną korelacją z takimi uczuciami, jak strach, agresja i niepewność, dając obraz swej zwiększonej aktywności w sytuacjach wywołujących wyżej wymienione. Mając na uwadze wspomnianą wcześniej nieuchwytną definicję nienawiści, należy postawić pytanie, czy badania stwierdzające zwiększoną aktywność mózgu w tych regionach dają jednoznaczną odpowiedź i pozwalają zakończyć rozważania w tym zakresie?

Wydaje się, że odpowiedź powinna być przecząca, czego próbują dowieść Semir Zeki oraz John Paul Romaya w swoich badaniach z 2008 r. Analiza reaktywności mózgu na przedstawione obrazy osób o zadeklarowanej w ich stosunku nienawiści w porównaniu do obrazów neutralnych została przeprowadzona na siedemnastu ochotnikach przy użyciu techniki MRI wraz z pomiarem BOLD. U każdego z nich nastąpiła aktywacja w medial frontal gyrus (środkowym zakręcie czołowym), ze szczególną koncentracją w right putamen (prawej części skorupy), premotor cortex (kory przedruchowej) oraz w bilaterally medial insula (obustronnej wyspie). Ścieżka aktywacji i przebiegu impulsów nerwowych w obrębie frontal gyrus (zakrętu czołowego) na podstawie ww. badań może stanowić dowód faktycznej lokalizacji ośrodka nienawiści, jednak przy założeniu ograniczonego czy niepełnego jej rozumienia. Gdyby poszerzyć

⁴G. Witkowski, *Neuroobrazowanie w psychiatrii*, „Psychiatria po Dyplomie” 2012, t. 9, nr 5, s. 55.

⁵J. Ledoux, *Synaptic Self*, New York 2003.

je lub zawęzić (w kontekście nieuchwytniej definicji) o towarzyszącą nienawiści agresję, której ośrodek znajduje się w ciele migdałowatym⁶, oraz strach, mający swe źródło w tej samej strukturze⁷ (należącej do wspomnianego układu limbicznego), staniemy przed wnioskiem braku ich aktywacji. Wydawałoby się zatem, że choć te uczucia mogą stanowić część zachowania wynikającego z nienawiści, ścieżki nerwowe charakterystyczne dla niej są odrębne⁸. Wspólnymi – w rozumieniu aktywacji rozległego kresomózgowia – są: pogarda oraz obrzydzenie, zniesmaczenie, wzbudzające poszczególne woksele right putamen (prawe części skorupy)⁹. Definitywnie wspólna jest również romantyczna miłość¹⁰.

Biologiczne, a w zasadzie neurobiologiczne badania mózgu ludzkiego w dobie XXI w. pozwalają na wciąż nowe ustalenia, mające ogromne znaczenie w diagnostyce i terapii. Nie sposób wszakże pomijać tego, co jest obserwowalne dla każdego – zachowania, które wedle standardów psychiatrii czy psychologii klinicznej są zachowaniami zaburzonymi, odbiegającymi od normy.

Niewątpliwie nienawiść jest emocją, do której jest wiele nawiązań w literaturze przedmiotu¹¹. Pewne jest jedno – to stan trwały, nieprzemijający, zakodowany w umyśle i wciąż nie do końca niezbadany.

Czy zatem miłość i nienawiść, kochanie i zniechęcenie to te same namiętności, tylko w swym głębokim początku ukierunkowane na skrajnie różne, jednak często heroiczne zachowania? Pierwsze z tych uczuć wciąż jest przedmiotem wielu badań naukowych, lecz dzięki obecnym technikom została obnażona ze swej tajemniczości i romantyczności. Świat nauki, bogatszy o wiedzę zaprezentowaną przez wymienionych wyżej neurobiologów, zapewne w końcu rozwinięto drugie uczucie, którym jest nienawiść – jedyne uczucie, które nie wygasa¹². Nienawiść jawi się wszędzie, jest rozumiana jako zła emocja, której przyczyny mogą być różne. Z medycznego punktu widzenia zmiany zachowania na nienawistne mogą być związane z chorobą w obrębie mózgowia, urazem czaszkowo-mózgowym, zaburzeniami metabolicznymi bądź humoralnymi. Pewna część ludzi pałającym nienawiścią nie jest ani chora somatycznie, ani chora z perspektywy psychiatrii. Jedną drogą poznania są dalsze badania naukowe w tym względzie, które w dobie XXI wieku należy uznać za konieczne i niezbędne.

⁶J.D. Beaver, A.D. Lawrence, L. Passamonti, A.J. Calder, *Appetitive motivation predicts the neural response to facial signals of aggression*, „Journal of Neuroscience” 2008, s. 2719–2725.

⁷J.S. Morris, M. DeBones, R.J. Dolan, *Human amygdale responses to fearful faces*, „Neuroimage” 2002, nr 17, s. 214–222.

⁸S. Zeki, J.P. Romaya, *Neural Correlates of Hate*, „PLoS One” 2008, nr 3(10).

⁹M.L. Phillips, A.W. Young, S.K. Scott, A.J. Calder, C. Andrew, et al., *Neural responses to facial and vocal expressions of fear and disgust*, „Proceedings of The Royal Society B: Biological Sciences” 1998, nr 265(1408), s. 1809–1817.

¹⁰<https://www.scientificamerican.com/article/the-origin-of-hatred/?redirect=1> (dostęp: 26.10.2019).

¹¹Zob. na ten temat: L. Cahill, B. Prins, M. Weber, J.L. McGaugh, *β-Adrenergic Activation and Memory for Emotional Events*, „Nature” 1994, nr 371(6499), s. 702–704; J.E. LeDoux, *The Emotional Brain*, New York 1996; J.J. Prinz, *Gut Reactions: A Perceptual Theory of Emotion*, Oxford 2004; N.H. Fridja, A.S.R. Manstead, S. Bem (red.), *Emotions and Beliefs. How Feelings Influence Thoughts*, Cambridge 2000; P.E. Griffiths, *What Emotions Really are. The Problem of Psychological Categories*, Chicago 1997; A. Gawenda, *Hejt jako przejaw patologicznych zachowań i konsekwencja rozwoju technologicznego*, „Bezpieczeństwo – Obronność – Socjologia” 2018, nr 9/10, s. 45–63.

¹²Film Barbet Schroeder pt. *Barfly* (1987).

BIBLIOGRAFIA**Literatura**

- Beaver J.D., Lawrence A.D., Passamonti L., Calder A.J., *Appetitive motivation predicts the neural response to facial signals of aggression*, „Journal of Neuroscience” 2008.
- Cahill L., Prins B., Weber M., McGaugh J.L., *β -Adrenergic Activation and Memory for Emotional Events*, „Nature” 1994, nr 371(6499).
- Freud S., *The instincts and their vicissitudes*, [w:] idem, *On Metapsychology: The Theory of Psychoanalysis: 'Beyond the Pleasure Principle', 'The Ego and the Id' and Other Works*, Londyn 1991 [1915].
- Frijda N.H., Manstead A.S.R., Bem S. (red.), *Emotions and Beliefs. How Feelings Influence Thoughts*, Cambridge 2000.
- Gawenda A., *Hejt jako przejaw patologicznych zachowań i konsekwencja rozwoju technologicznego*, „Bezpieczeństwo – Obronność – Socjologia” 2018, nr 9/10.
- Griffiths P.E., *What Emotions Really are. The Problem of Psychological Categories*, Chicago 1997.
- Ledoux J., *Synaptic Self*, New York 2003.
- LeDoux J.E., *The Emotional Brain*, New York 1996.
- Morris J.S., DeBones M., Dolan R.J., *Human amygdale responses to fearful faces*, „Neuroimage” 2002, nr 17.
- Phillips M.L., Young A.W., Scott S.K., Calder A.J., Andrew C., et al., *Neural responses to facial and vocal expressions of fear and disgust*, „Proceedings of The Royal Society B: Biological Sciences” 1998, nr 265(1408).
- Prinz J.J., *Gut Reactions: A Perceptual Theory of Emotion*, Oxford 2004.
- Witkowski G., *Neuroobrazowanie w psychiatrii*, „Psychiatria po Dyplomie” 2012, t. 9, nr 5.
- Zeki S., Romaya J.P., *Neural Correlates of Hate*, „PLoS One” 2008, nr 3(10).

Inne źródła

- Film Barbet Schroeder pt. *Barfly* (1987).
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Nienawi%C5%9B%C4%87>.
<https://sjp.pwn.pl/sjp/nienawi%C5%9B%C4%87;2489079>.
<https://www.scientificamerican.com/article/the-origin-of-hatred/?redirect=1>.

The source of hate

Summary

This paper examines hatred from a psychological, psychiatric and neurobiological point of view. Hatred from a psychological and psychiatric has been analyzed over the years by well-known scientists. The neurobiological roots of hatred on the other hand are just beginning to be researched, leaving a lot to be discovered on the matter.

Key words: hatred, emotions, mind, cerebral cortex, aggressive behavior